

Satranç

A y b a r K a r a ç a y - C a n İ n c e

GÜNEŞ'İN SU İÇTİĞİ YER VE EN DEĞERLİ ALKIŞ

İnsanların yarı-tanrı olduğu zamanlar olmalı; yoksa satrancı bulamazlardı. -Gustav Schenk-

Satrançın tarihi ne kadar eskiye dayanıyor? Kökeni konusunda tarihçiler arasında tam bir anlaşma sağlanabilmiş değil. İran'a Hindistan'dan geldiğini biliyoruz (M.S. 531). Satrançın Hindistan'da doğduğunu iddia edenler var. Ama bu kanıtlanmış değil. Her kareye iki misli buğday, toplam $2^{64}-1$ tane buğday hikayesi hoş olsa da ne yazık ki uydurma. Bazı kalıntılardan yola çıkarak kimileri Çin, kimileri de Rusya'nın başlangıç noktası olduğunu öne sürüyor.

Zaman içinde uzaklaştıkça teoriler, gerçekler yerine hayalgücü ile besleniyor. Birileri çıkıp Stonehenge'de veya Paskalya adasında tanrıların satranç taşlarını bıraktıklarını söylese aynı ciddiyetle üzerinde durmak gerek (bunlar Çin ve Rusya'da bulunan taşlardan bir hayli büyük de olsalar). Üstelik satranç tahtası yerkürenin ta kendisiydi. Bütün dünya üzerine yayılmış olan taşlar, dünyanın yani tahtanın merkezini kusursuzca işaret ediyor: Paskalya Adası. Belki de uzaydan gelen ileri bir canlı türü söz konusu: tahta (yani dünya) karelere değil, küresel geometrinin gerektirdiği çokgenlere bölünmüştü. Kurallar biraz daha karmaşık olsa gerek. Piramitlere bakılırsa Archimede'den, Galileo'dan binlerce yıl önce dünyanın boyutlarını kusursuz hesaplayabilen uygarlıklara da bu yakışır. Belki bir başkası da satrançın kayıp ülke Atlantis'in mirası olduğunu savunacaktır. Neden olmasın?

Madem ki çözüm ararken hayalgücünü öne çıkaracağız şöyle romantik ve trajik bir efsaneye ne dersiniz? Binlerce yıl geriye, hatta MÖ'ye dönelim. Güney Amerika'da Chichen Itza'dayız. O zamanlar önündeki muazzam büyüklükteki yol tamamen su ile dolu olan piramit, sadece bir mühendislik harikası olmanın ötesinde kılı kırk yaran astronomik hesaplar da gözetilerek inşa edilmiş. Dünyanın binlerce yılda yapacağı hareketler en ince detaylarına kadar hesaplanmış. Güneş yılda bir kez buraya su içmeye geliyor, sadece uygun açığı bulduğunda. Ama bu devasa kanaldaki suda en ufak bir kıpırdanma dahi yok, yüzeyi ayna gibi. Oyunu oynayanlar kimler acaba? Tanrılar mı, uzaylılar mı, Güneş'in kendisi

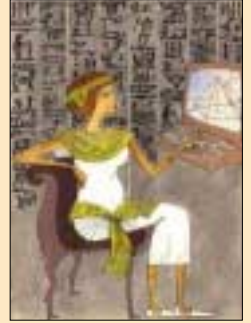

mi? Her kimse... Onlar taşlarını oynuyor veya oynatıyorlar. Fedâ ettikleri ya da korumaya çalıştıkları bugünün satranç tahtasındaki gibi cansız varlıklar mı? Oyunun taraflarını bilemeyeceğiz ama fedâ edilen insanlığı: kurban, sunak taşında korkunç acılar içinde can veriyor. Kurban törenleri görünüşte bambaşka kültürlerde, dünyanın değişik yerlerinde binlerce yıl sürüyor. Fedâ edilenler genellikle bakire genç kızlar. Sizi temin ederiz ki yukarıda anlatılanlardan hiçbirini gerçeğe, satrancın mucidinde bir çuval buğday vermeye çalışıp, dünyaları besleyecek kadar buğday borçlanan kralın hikayesinden daha uzak değil.

Günümüze yaklaşalım: XX. yy. ikinci yarısı, yer Moskova: Mikhail Tal Dünya Satranç Şampiyonası maçına çıkıyor. Salonu dolduran binlerce kişilik kalabalığın çok daha fazlası içeri girememiş ama binanın çevresinden ayrılmıyorlar, saatler boyu öylece bekliyorlar, beklemekle de yetinmeyip tempo tutuyorlar: "Tal fedâ yap! Tal fedâ yap!" Dışarıdakilerin sesini duyması imkansız olan Tal içeride fedâ yapıyor.

Satrançta fedâ deyince aklımıza gelen isimler Anderssen, Morphy, Alekhine, Bronstein, Tal ve günümüzde de Shirov. Ama tüm bu üstatların arasında Mikhail Tal ilginç özellikleriyle sıvırılıyor. Sinir sistemindeki rahatsızlık, acılar içinde kıvrandırmaması diye doktorlar sürekli ilaç veriyorlardı. O ise ilaç olarak alkol ve sigarayı seçince zaten hastalıklı olan vücudu tümünden iflas etmiş gibiydi. Bitik bir karaciğer, bir böbreği yok - diğeri de yok sayılır... Ama olağanüstü yetenekleri (Tal'in fotoğrafik bir hafızası vardı. Vasiukov bu konuda onunla karşılaştırılabilecek tek ismin Alekhine olduğunu söyler.) ve serinkanlılığı rakiplerin alttmesini sağlıyordu. Genç Kasparov'a öğüdü hatırlardadır: Garry gençlik yıllarında karşılaştığı güçlü bir büyükustaya karşı üstün konumda bitirici fedâ hamlesi için çok fazla düşünür ve sonuçta kaybeder. Oyundan sonra Misha, Gazza'ya şöyle der: "Sen önce fedâyı yap, bırak rakip düşün-sün!"

Tal'in fedâ hikayelerinin sonu gelmez. O gün bir başka büyükusta ile karşılaşacak olan Tal, yine bir büyükusta olan arkadaşı ile şakalaşiyor: "Bugün senin için oynayacağım. Söyle bir kare, orada fedâ yapayım!" "Peki, f7 olsun." "Hangi taşımı fedâ edeyim?" "Atını fedâ et." Oyun başlar, Tal bir zaman sonra müsabaka atmosferi içinde bu şakasını çoktan unutmuştur bile. Ama her nasılsa bu olmayacak şakayı ciddiye alan arkadaşı, bunu izleyicilere ayrılan bölümde yayar. Herkes heyecanla beklemekte: sihirbaz bu kadarına da muktedir midir acaba? Fakat tesadüf bu ya, oyunda öyle bir an gelir ki Tal, atını f7 karesinde fedâ eder. Salonda bir alkış bir kıyamet (üstelik satranç müsabakalarında alkış hiç de karşılaşılan bir tepki değildir). Deminki şakalaşmayı çoktan unutan Tal bile şaşırmıştır bu alkışa.

Satranç

Çocuk refakatçisiyle birlikte spor salonunu boyunca yavaş yavaş yürüdü ve susmayan alkışlar ödülün verilmesi sırasında doruğa çıktı. Türkiye eski şampiyonlarından, o zamanki Federasyon Asbaşkanı Dr. Ateş Ülker şöyle yazıyor: "Belçika'nın 1. masa oyuncusu Piet Devos gözleri görmediği halde yarışmada çok güzel oyunlar oynamıştır. Kendisine özel ödül verilmesi ve uzun uzun alkışlanması unutulmayacak bir olay oldu." Söz konusu ödül 1998 Bahçeşehir-İstanbul Dünya Çocuklar Satranç Olimpiyatı kapanış töreninde verilmişti. Salonun tümünün katıldığı alkışlayanlar arasında konuklara ayrılan yerde Dr. Ülker'in yanısıra Anatoly Karpov'da vardı.

Hayat, sağır, hasta, yalnız, yaşlı, fakir ve "cahil" (ilkokul 2 terk) adamı en ufak bir mutluluktan bile mahrum bırakmıştı. Derin bir hüznün içindeki ihtiyaç, kainatın kendisinden esirgelediği neşeyi kendi benliğinde yaratıp tüm insanlığa sunmak amacındaydı. Uzun bir yaratı ve zahmetli bir salon ve orkestra bulma süreci ardından 7 Mayıs 1924'te 9. Senfoni'si ilk kez çalındı. Senfoni bitince öyle bir alkış, haykırış koptu ki Viyana'nın Körnten Kapısı'ndaki Tiyatro iniledi, yıkılacak gibi oldu. Beethoven orkestrayı yöneten Umlauf'un yanında, arkası dinleyicilere dönük oturduğundan kopan kıyametin farkında değildi. En sonunda günün ünlü genç şarkıcısı Karolina Unger üstadı omuzlarından tuttu, arkaya çevirdi. Herkes ayakta alkışlıyor, "yaşa!" diye bağırıyor. Çoğundan sevinçten ağlıyanlar, Beethoven'ın alkışları duymadığını düşünerek şapkalarını havalara fırlatanlar... Seyirci Beethoven'ı beş alkış salvosıyla karşıladı ki; etikete son derece düşkün olan bu şehirde imparator ailesi tiyatroyu şerefliendirdiğinde ancak üç kez alkışlanırdı. Neredeyse bir ayaklanma... Polis müdahale ederek çılgınca tezahürat ve gösterilere son vermek zorunda kaldı. Tüm bunları görünce Beethoven'ın da gözleri yaşardı, heyecandan bayıldı, kendisini Schindler'in evine taşıdılar; yemeden içmeden bütün gece ve ertesi sabah elbisesiyle beraber öylece uzanmış ve dalgın kaldı. Gerçi konser hiçbir maddi kazanç getirmedi ve Beethoven hasta, fakir, yalnız hayatına geri döndü ama asırları aşan bir zafer kazandı. Eserleri, dünyanın her tarafında acı çeken insanlara umut ışığı, yol gösterici, teselli olmuş ve olmaktadır.

Alkış deyince değinmeden geçilemeyecek bir örnek daha var: Avustralyalılar bugün Türkler için şöyle derler: "Artık dostumuz olan kahraman düşmanımız." Çanakkale Savaşları'na katılan Anzaklar ise şöyle derlermiş: "Temiz dövüşürler. Türkler... Onlar en mert savaşçılar." Evet, yaralı düşman askerini kurşun yağmuru altında sırtında taşıyarak kendi siperlerine teslim edecek kadar mert... Silah seslerinin, top gü-rültülerinin eksik olmadığı o savaş günlerinden bir akşamüstü, Türk siperlerinden genç bir asker yanık ve güzel sesi duyulur: türkü söylemektedir. Askerler, en gü-rültüsüz zamanda dahi tek tük patlayan silahların hepsi, hatta tabiat bütünüyle susmuş dinlemektedir. Türkü bittiğinde düşman siperlerinde şiddetli bir alkış kopar ve uzun müddet devam eder. Daha biraz önce o ağır kan kokusu altında birbirini boğazlayan, biraz sonra da birbirini boğazlamaya devam edecek taraflar arasında, sadece sanatın savaşa üstün geldiği pek nadir anlardan biri değil, insanlık tarihindeki en olağanüstü olaylardan biri olsa gerek.

Asrın keşfi olabilir, tabii ne kadar derine indiğine bağlı,

Uzun yıllar önce Avustralya'ya giden bir büyüğümüz anlatıyor: "Savaş müzesine girişte bizi önce Atatürk'ün, Çanakkale'de hayatını kaybeden yabancı askerlerin anelerine hitaben söylediği unutulmaz sözler, ardından da Türkiye'den geldiğimizi öğrenince heyecanlı yanımıza gelen müze müdürü karşıladı. Çanakkale'den sağ ama eksik dönmüş, tekerlekli sandalyedeki bu ihtiyaç adamın, kolunu bacağını bıraktığı

topraklardan gelen yabancılar nasıl muhabbetle yaklaştığını görmeliydiniz. Müzedeki her parçanın önünde ayrıntılı açıklamalar yaparak bizi bütün gün gezdirdi. Gözyaşı ve kahkahayla dolu bir gün geçirdik."

Bu kadar trajik ve romantik hikaye ardından bir hoş hikaye: Kalabalık bir grup genç konsere giderler. Tchaikovsky'nin eserlerinden biri seslendirilmektedir. Tchaikovsky'i bilirsiniz bazı eserlerindeki bölüm sonları öyle güçlü gelir ki, bir çok dinleyici eser sonu sanır. Gençlerden biri bölüm sonunda (ayağa da kalkarak) hararetle bir şekilde alkışlamaya başlar. Salonda tek alkışlayanın kendisi olduğunu farkedip yerine otururken bozuntuya vermez: "Ben beğendiim!"

Konudan konuya atarken satrançtan uzaklaştığımızı düşünenler için Karpov'a kulak verelim: "Satranç asıl hayatın küçük modelidir."

Son bir minik hikaye: 7 Aralık 1999 Batum-Gürcistan... 38 ülkeden konuklar Avrupa Takımlar Satranç Şampiyonası ödül töreni için tiyatro binasında toplanmışlar. Kendi yaptığımız hesaplara göre bireysel madalyalar bekliyoruz ama emin değiliz. Aniden spikerin "Hakkın Erdogan - Turkey" demesiyle heyecanlandık. Fakat bir de baktık ki Hakan hiç orali değil. Ancak yanındakilerin uyarmasıyla kalabalığın arasından sıyrılıp hemen aşağıya koştu. Hemen dediysek de 3. kattan inmesi yetmiyormuş gibi bir de aşağıda salonun kapıcısı içeri almayınca mecburen diğer taraftaki kapıya yönelmiş (madalya almak kolay değil). İlk alkış takibeden meraklı ve uzun bekleyişin ardından Erdoğan'ın sahnede görünmesiyle birlikte kopan ikinci bir alkış sağanağı ve Azeri dostlarımızın sevinç gösterileri arasında alınan çok değerli bir gümüş madalya.

Alkışlar ve alkışa değer kişiler hayatınızdan eksik olmasın.

Can Arduman

Antalya'daki büyükusta turnuvasında en başarılı satranççımız, defalarca Türkiye Şampiyonu olmuş Can Arduman'ın kişisel sitesini görmek isteyenler <http://canarduman.sitemynet.com/index.htm> adresini ziyaret edebilirler. 8 yabancı (6 GM, 2 IM), 6 Türk (1 IM, 2 FM) satranççının mücadele ettiği döner turnuvada, Yunanlı IM Stelios Halkias 9,5/13 puanla tek başına birinci olurken, IM Can Arduman 7,5 puanla 4-6. sıraları paylaştı. Arduman, yabancılar ve unvanlı oyunculara yenilmeyen tek oyuncumuz oldu. Ayrıntılı bilgi için <http://www.tsf.org.tr> adresinden yararlanabilirsiniz.

matein2@fide.org

